

Покарана пиха

Божена Нємцова

Якось до королівського замку запросили художників, щоб вони намалювали портрет молодого короля Мирослава, який надумав женитися. На одному з численних портретів, які він одержав від принцес і князівен, була зображена дівчина такої краси, що Мирослав закохався в неї з першого ж погляду й про жодну іншу не хотів навіть чути. Через те й замовив художникам свій портрет, щоб послати його цій красуні й заодно попросити її руки. Коли художники зібралися, король сказав:

— Славетні майстри! Я звелів покликати вас для того, аби кожен намалював мій портрет. Але я не хочу, щоб ви прикрашали мене. Мені швидше сподобається, коли на портреті я буду навіть гірший, ніж у житті.

— Навіщо тобі, наш ласкавий володарю, додавати краси? Ми будемо раді, якщо наш пензель зобразить тебе таким, який ти є насправді,— відповіли художники і з запалом узялися до роботи.

Невдовзі в парадній залі було виставлено кілька портретів короля, і він разом зі своїми радниками прийшов їх оглянути, щоб вибрати серед них найкращий і послати принцесі.

— Я гадаю, ласкавий володарю,— мовив один із придворних,— що ви набагато вродливіші, ніж вас зображено на цих портретах. Жоден з них, здається мені, не відтворює краси вашої величності.

— А я й не хочу, аби схожість була цілковита. Думаю, принцеса не розчарується, коли виявиться, що в житті я гарніший, ніж на портреті.

Сказавши це, король вибрав той портрет, який подобався йому найменше, звелів узяти його в золоту, оздоблену коштовним камінням раму і послав своїх найзначніших придворних з великим почтом та дарунками до батька прекрасної принцеси просити її руки.

Немає слів, щоб описати, з яким нетерпінням чекав король, поки вони повернуться. Але обличчя в посланців були такі засмучені, що Мирослав зрозумів — утішних новин чекати від них марно.

— Ласкавий наш володарю! — мовили посланці, ставши перед очі свого короля.— Нам завдано нечуваної образи, і ми боїмося навіть казати це вашій милості.

— Кажіть усе, як є, нічого не приховуйте.

— Король люб'язно й гостинно прийняв нас, і весь двір зрадів, що ваша королівська величність хоче взяти за дружину принцесу Красомилу. Другого дня ми пішли вклонитися принцесі; нікому ніколи не було ще дозволено торкнутися її руки, отож і ми могли тільки поцілувати край її одежі. Гордовито глянула вона на портрет вашої величності і, повернувши його назад, мовила: "Король, зображений тут, не достойний навіть зав'язувати шнурки на моїх черевиках". Гаряча хвиля гніву залила нас, але старий король попросив, щоб ми нічого не казали вашій величності, мовляв, він і сам

не раз терпить образи від своєї вередливої дочки, але сподівається, що все якось уладнається і принцеса зрештою дасть згоду на шлюб. Та нам здалося, що така гордячка недостойна вас, і ми воліли покинути палац.

— Ви вчинили мудро, і я вашою поведінкою цілком задоволений. А про все інше я подбаю сам,— відповів король, почервонівши від гніву.

Він довго думав, що тепер робити, і нарешті зметикував, як йому повестися далі. Він покликав свого давнього вірного радника й тільки йому одному довірив те, що задумав. Радник його намір схвалив.

Другого дня в замку загуло, мов у вулику,— це король ладнався в дорогу; керувати країною він доручив своїм радникам, а замок — управителеві. На третій день король поїхав. На кордоні своїх володінь він одіслав назад дружину з усім спорядженням і, взявши з собою одежі та грошей, сам-один пішов далі.

Був гарний весняний день, і принцеса Красомила сиділа в саду. Безперечно, вона була гарна, як богиня Лада[1], а серце її було, мов та штучна троянда без запаху. І все ж таки в глибині її душі панували хороші почуття, бо вона часто плакала над нещастям бідарів і подавала їм щедрі милостині; проте близько підійти до неї не смів жоден жебрак, щоб ненароком не торкнутися її своєю брудною рукою.

Багато вельмож пробувало домогтися її руки, але вона всіма нехтувала. Її мрії витали на орлиних крилах і прагнули злетіти аж до самого сонця. Старий король часто докоряв їй і погрожував, що доля покарає її за надмірну пиху. Але вона йому на це відповідала: "Мій жених має переважити всіх красою, розумом і шляхетністю, інакше я ніколи не погоджуся стати його дружиною".

І ось одного разу, коли принцеса гуляла в саду, до неї підходить батько й каже:

— Дочко моя, я взяв на службу юнака і призначив його старшим садівником. Але мені здається, що він надто вчений для цього: він однаково добре тямить у садівництві, у грамоті й музиці; я просто-таки здивувався його освіченості й з радістю взяв його до свого двору. Такого вченого мужа в нас ще не було. Що ти на це скажеш?

— Я нічого не можу сказати, бо я його ще не бачила. Але гадаю, що ви, тату, вчинили правильно: така людина при дворі — скарб. Якщо він і справді обізнаний з музикою, як ви кажете, до того ж шляхетно вихований, то міг би навчити мене гри на арфі; я досі не можу забути мого покійного вчителя. Пришліть до мене цього чужинця.

Король радо погодився, а принцеса пішла до своїх літніх апартаментів, куди незабаром увійшов Мирослав.

— Мій вам низький уклін, ласкава пані. Чекаю ваших наказів,— мовив він і, схиливши голову до її ніг, поцілував край дорогої одежі; при цьому він подивився на неї так поштиво, що горда принцеса зашарілася й зупинила свій погляд на троянді, яку щойно зірвала в саду.

— Як вас звати? — запитала вона привітним голосом.

— Мирослав,— відповів юнак.

— Батько сказав мені, Мирославе, що ви розумієтесь на музиці, а я давно вже шукаю вчителя, який навчив би мене грати на арфі. Я була б вам вельми вдячна, якби

ви зайняли місце мого покійного учителя.

— Якщо моїх скромних знань вистачить для того, щоб я зміг зайняти це місце, то я вважатиму себе безмежно щасливим.

— Про все інше з вами поговорить король,— відповіла принцеса й легким жестом руки дала чужинцеві зрозуміти, що він може йти.

Довго ще стояла Красомила, не знаючи, що з нею діється: в голові бриніли якісь ніжні голоси, немов чарівні звуки музики, а на серці стало тепло, наче в арештанта, коли після довгої темної ночі йому вперше усміхнеться сонце і кожен куточок його душі виповниться золотим світлом. Раптом почулися чийсь кроки, і Красомила отямилась від своїх думок. Це ввійшов король.

— Ну що,— запитав він,— ти взяла Мирослава за вчителя?

— Так, я йому це запропонувала, але коли розпочати урок, ще не вирішила.

— Коли хочеш. Що ж до мене, то його ім'я нагадало мені про короля Мирослава, і я щодень потерпаю, що він не подарує заподіяної йому образи й оголосить мені війну. Ох, дочко, дочко, ти зробила велику помилку.

— Не картайте мене, тату! Я була б глибоко нещасна, якби погодилася стати дружиною того короля, отож не шкодую, що відмовила йому.

Король замислився і пішов, нахмутивши брови.

Другого дня почалися уроки.

Мирослав виявився прекрасним учителем, Красомила — старанною ученицею, і льодяна кора, якою пиха вкривала її серце, з кожним днем танула дедалі більше. Її служниці часто шепотілися: "Що це сталося з нашою принцесою? Жодна людина не сміла раніше торкнутися її руки, а тепер, коли цей Мирослав на прощання цілує кінчики її пальців, вона нітрохи не гнівається".

Любов перемогла горду принцесу. Вже чимало часу минуло відтоді, як король узяв Мирослава до свого двору; всі його любили, але найбільше Красомила, хоч іноді вона й намагалася приховати це від самої себе. Вона щоранку приходила в сад, гордовито віталася із садівником і сідала на лавочці або в запашній альтанці, яку для неї Мирослав звелів збудувати за одну ніч. Вона не могла не подякувати йому за цей вияв уваги. З кількох слів зав'язувалася розмова: принцесі було про що його запитати й що розказати. Що ж до навчання, то справа тут стояла так: іноді, коли на неї находив поганий настрій, слуга змушений був відсилати вчителя, мовляв, у принцеси сьогодні немає бажання вчитися. Та за хвилину настрої її мінявся, і слуга знов мусив бігти кликати Мирослава. Часто-густо, щоб розвіяти його зажуру, вона давала йому поцілувати свою руку, а такої честі з її боку не удостоювалися навіть найшляхетніші пани.

Якось надвечір принцеса сиділа біля відчиненого вікна, грала на арфі і співала; поруч неї сидів Мирослав і не спускав очей з її обличчя, залитого промінням призахідного сонця. Раптом вона замовкла й простягла арфу вчителеві.

— Якщо ваша величність дозволить, я заспіваю вам тепер свою пісню,— сказав Мирослав, і Красомила на знак згоди кивнула головою.

Він заспівав. Ох, що то був за спів! Красомилі то здавалося, що вона чує передзвін срібних дзвіночків, то що до неї долинає спів солов'я. Сонце сіло за високу гору; останній його промінь зазирнув у вікно й за одну мить розтопив кригу, яка досі так міцно сковувала серце гордої принцеси. Тихо схилила вона свою голову Мирославу на груди, і гаряча сльоза впала йому на руки.

Та Мирослав, мовби не помічаючи цього, сказав:

— Це була моя прощальна пісня, ласкава королівно! Завтра я мушу покинути вашу країну.

— Що ти говориш, Мирославе? Ти не смієш мене покинути, ні, не смієш! — тремтячим голосом вигукнула Красомила і схопила Мирослава за руку.

В цю мить відчинилися двері, й до кімнати зайшов старий король.

— Так ось кого ти полюбила? — холодно запитав він схвильовану дочку.

— Так, тату, я люблю його, — відповіла Красомила й гордо випросталася.

— А чи знаєш ти, що йому бракує однієї з тих чеснот, які ти хотіла бачити в свого майбутнього чоловіка?

— Так, я знаю, що Мирослав не знатного роду, але все одно люблю його і любила б навіть тоді, якби він був іще нижчого походження.

— Гаразд. Нехай тоді він негайно стане твоїм чоловіком, але більше ти в моєму замку не залишишся й на хвилину. Я не бажаю, щоб ти й далі накликала ганьбу на мою сиву голову.

— О ласкавий королю! — озвався нарешті Мирослав і схилився перед королем на одне коліно. — Я не можу дозволити, щоб принцеса була через мене нещасна. Я піду звідси, і хай усе буде забуто.

Та король і слухати нічого не хотів. Незабаром він привів свого духівника, і Красомила, горда принцеса, стала дружиною "вбогого" Мирослава. І от по якомусь часі вона вже стояла в простенькому одязі за ворітьми замку, гірко прощаючись у думці з батьком, який так жорстоко повівся з нею і вигнав з дому, ніби бідну наймичку. Та невдовзі вона підбадьорилася, взяла чоловіка за руку і сіла з ним на воза, який довів їх аж до самого кордону королівства. Далі вони пішли вже пішки.

— Люба моя дружинонько, — звернувся Мирослав до Красомили, — що ж ми тепер будемо робити? Хоч у мене в місті є брат, який живе при королівському дворі й допоможе мені влаштуватися на службу, але до того часу нам усе одно навряд чи вдасться уникнути нужди.

— Та трохи грошей у нас іще є, а потім я наймуся до людей і постараюсь полегшити твої турботи, — втішала Красомила чоловіка, хоч у самої на серці було неспокоїно.

У найближчому містечку Мирослав знову найняв воза, щоб дружина, яка не звикла ходити пішки, не натомила своїх ніг.

Приїхавши до столиці королівства, Мирослав підшукав невеличку кімнатку, і вони з Красомилою поселилися там. Щоб хоч якось прохарчуватися, молодята продавали се, те із своєї одежини, аж поки черга дійшла й до одного-єдиного персня, що був у Красомили на пальці.

— А тепер,— сказав на другий день Мирослав,— я піду шукати тобі роботу, а собі службу.

Він пішов, а ополудні повернувся з маленьким клуночком. Розв'язав його, вийняв м'яке полотно і трохи фруктів.

— Поглянь, серденько, я приніс тобі роботу, за яку добре заплатять, якщо ти зумієш її виконати; а ось ці фрукти мені дав мій брат. Ох, люба моя дружинонько, як я міг тебе, королівську дочку, приректи на таке животіння! Ти звикла купатися в розкошах, а тепер мусиш тяжко працювати і терпіти нужду.

— Навіщо ти себе так картаєш? — відповіла Красомила, і очі її усміхнулися.— Адже я сама цього хотіла. Твоя любов буде мені за все винагородою.

Вона з радістю взяла м'яке, тонке полотно, з запалом заходилася шити. Шила старанно, не знаючи спочинку ні вдень ні вночі, і залишала роботу тільки тоді, коли треба було приготувати чоловікові щось поїсти.

Нарешті роботу було закінчено, Красомила наділа на голову простий біленький чепчик і пішла з Мирославом, щоб здати роботу замовникові. Вони зупинилися біля великого гарного будинку, і слуга повів Красомилу через низку розкішних покоїв аж до найдальшої кімнати. Серце її стислося від страху, коли служниця почала оглядати роботу і, до чогось прискіпавшись, хотіла заплатити менше обіцяного. Щоки в Красомили палали, і сльози вже от-от ладні були бризнути з очей, коли раптом відчинилися двері й до кімнати увійшла поважна дама. Вона запитала в служниці, про що суперечка, і, глянувши на роботу, звеліла заплатити швачці все, що належить. Красомила з вдячністю вклонилася їй і заквапилася геть із багатого дому. Мирославі вона не сказала ні слова про те, як із нею тут повелися, але подумала, що, мабуть, і її служниці так само кривдили убогих швачок та інших робітниць.

Днів десь за два Мирослав знову запропонував їй роботу, тільки вже служницею в однієї шляхетної дами, яка обіцяла добре заплатити. Красомила зраділа, пов'язала голову хусткою і пішла на службу. Пані оглянула її з голови до п'ят, а тоді запитала, що вона вміє робити, і, коли Красомила відповіла, звеліла їй зостатися на два дні для випробування.

Ох, які то були тяжкі дні! Тепер Красомила побачила, як важко доводиться служницям у вередливих шляхетних паній, як зневажливо ті з ними поводяться. Як на неї кричали і як її лаяли, якщо бодай один волосок вибивався в пані із зачіски або де-небудь морщилася, облягаючи стан, сукня! Не змогла Красомила цього всього витримати й через два дні повернулася додому.

— Знаєш, які в нас новини, жіночко? — сказав Мирослав через кілька днів, прийшовши додому з ясним від радості обличчям.— Наш король привіз собі молоду дружину, і завтра в замку відбудеться великий бенкет, на якому він покаже її своїм підданим. Кажуть, король хоче найняти багато куховарок і кухарів, і всі вони за цей день одержать по кілька дукатів. Ти ж у мене непогана куховарка. Роботи, я думаю, там буде небагато, то чи не пішла б ти в замок куховарити?

— Звичайно, піду. Адже стільки грошей за один день заробити в іншому місці не так

легко,— відповіла Красомила.

Рано-вранці вона одяглася, пов'язала голову хусткою і пішла з чоловіком до королівського палацу.

— Я тим часом теж спробую пошукати собі якусь роботу, а ввечері зайду по тебе,— сказав Мирослав, виходячи з королівської кухні, куди привів свою дружину.

Красомилі сподобалася робота, яку їй загадав на цілий день старий кухар, і вона не звертала жодної уваги на те, що діялося в замку. Все йшло якнайкраще, вже почали з'їжджатися гості, й карети прибували одна за одною. Красомила саме була вибігла по щось у коридор, як раптом назустріч їй пан, весь у золоті і сріблі, так що через блиск коштовностей його самого не можна було й роздивитися.

— Будь ласка,— звернувся він басовитим голосом до Красомили,— покличте кого-небудь! У мене розв'язався шнурок.

Красомила зиркнула на нього крадькома і, здогадавшись по одежі, що це сам король, нахилилася і почала зав'язувати йому черевик. Король подякував їй і пішов. А незабаром прибіг королівський слуга й запитав, де та куховарка, що зав'язала королеві черевика, їй, мовляв, велено негайно з'явитися до старшої покоївки. Красомила вчинила, як їй було наказано.

Входить вона до покоївки, а та дуже шанобливо їй уклоняється і просить Красомилу пройти до суміжної кімнати.

Красомила зачудовано роздивлялася по розкішних покоях, де все нагадувало їй батьківський дім. Це були покої королеви, і Красомила подумала, що тут, мабуть, житиме молода королева, але чого її сюди покликали, цього вона ще не знала. Так вона дійшла аж до гардеробної, де на стільцях лежали дорогі сукні, а на столах — коштовні оздобы.

— Тут ви можете вибрати собі сукню й оздобы до неї; я допоможу вам одягтися. Наш король хоче за ту люб'язність, яку ви йому виявили, запросити вас на танець,— сказала їй старша покоївка.

— Ой, що ви! — збентежилася Красомила.— Що скаже мій чоловік?.. Я повинна танцювати з королем і надіти цю сукню? Ні, ні, я цього не зроблю!

— Навіть якщо про це попрошу тебе я? — почувся раптом за плечима в неї голос.

Красомила обернулася, побачила перед собою короля і впізнала у ньому свого Мирослава!

Спершу вона злякалася того, що побачила, а тоді запитала з гіркістю:

— Навіщо ти все це зробив і чому так зі мною повівся?

— Ти, мабуть, пам'ятаєш, з якою погордою відіслала додому моїх посланців разом із моїм портретом? Я тоді заприсягся, що покараю твою пиху. Твій батько благословив мене на це, а твоя любов була мені підтримкою! Та сам я не став би тебе так довго випробовувати, якби цього не захотів твій батько; я карався разом із тобою.

Раптом відчинилися двері, до кімнати увійшов старий король, і всі троє щиро обнялися.

— Дочко моя, хоч це випробування й було гірким, але повір мені, воно піде на

користь тобі і твоїм дітям! — сказав Красомилин батько.

У цю хвилину зайшли придворні й, побачивши нову королеву в дорогій, розшитій золотом сукні та королівській діадемі, були вражені її красою, бо не пиха й погорда відбивалися тепер на її обличчі, а привітність і доброта.

Гордо повів Мирослав свою кохану дружину до зали, де зібралися гості, і всі з радістю привітали молоду королеву.